

УДК 342.9

Ірина Діденко,здобувач кафедри адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх справ

НЕОПОТИЗМ, ФАВОРИТИЗМ ТА КРОНІЗМ ЯК ПРИЧИННИ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

У статті окреслено такі привілейовані режими, як фаворитизм, непотизм, кронізм у їх причинно-наслідковому зв'язку з конфліктом інтересів. Розкрито ознаки конфлікту інтересів у його співвідношенні з корупцією та правопорушеннями, пов'язаними з корупцією.

Ключові слова: фаворитизм, кронізм, непотизм (кумівство), правопорушення, пов'язані з корупцією, корупція.

Актуальність. Використовуючи пільги, переваги та привілеї службового становища, посадові особи мають можливість перевищувати свої повноваження та зловживати ними для задоволення власних потреб, своїх родичів, членів сімей та третіх осіб. Створюючи династичні зв'язки у виконавчих, законодавчих та судових органах влади, чиновники мають надійну підтримку для задоволення власних інтересів та бажань. Під час перехідного періоду формування власних незалежних інституцій із боротьби з корупцією важливим моментом є законодавче визначення поняття правових дефініцій, що обумовлюватиме обґрунтованість правозастосування норм антикорупційного циклу. Тому в цій статті зроблено спробу вивчити питання детермінантів виникнення та поширення конфлікту інтересів, який у перманентному розвитку стимулює поширення корупційних явищ.

Звичним стало поширення фаворитизму, непотизму та кронізму, а також інших привілейованих режимів, що стимулюють розвиток корупції, адже неправомірне використання власних повноважень чиновниками створює сприятливу атмосферу для постійного зіткнення приватного інтересу та обов'язку виконання делегованих їм повноважень, що супроводжується прийняттям необ'єктивних рішень та лобюванням особистих інтересів та інтересів третіх осіб, а це, беззаперечно, породжує конфлікт інтересів на державній службі.

Мета статті. Шляхом аналізу причинно-наслідкових зв'язків появи корупційних правопорушень у статті зроблено спробу дослідити питання градації таких явищ, як непотизм, фаворитизм та кронізм, їх ознак та відмінностей, зв'язку з конфліктом інтересів.

Постановка проблеми. Конфлікт інтересів – це конфлікт між публічно-правовими обов'язками і приватними інтересами державної посадової особи, за якого її приватні інтереси, котрі впливають з її положення як приватної особи, здатні неправомірним чином вплинути на виконання цією державною посадовою особою її офіційних обов'язків або функцій [1].

У Міжнародному кодексі поведінки державних посадових осіб також не використовується термін «конфлікт інтересів». У Кодексі під цим поняттям розуміють істотні ситуації, що становлять сутність поняття «конфлікт інтересів» в органах державної влади та місцевого самоврядування. Під колізією інтересів розуміють різноманітні обставини, які передбачають такі ситуації:

1) використання посадовими особами своєї офіційної позиції для недоцільного виявлення особистих вигод або особистих, фінансових вигод для своїх сімей;

2) участь у яких-небудь угодах, зайняття положень, виконання функцій, наявність фінансових, комерційних або інших аналогічних інтересів, які несумісні з їхньою посадою, функціями, обов'язками або їх виконанням;

3) невиконання зобов'язань повідомляти про комерційні чи фінансові інтереси або про діяльність, здійснювану з метою отримання фінансового прибутку;

4) використання недержавних грошових засобів, власності, послуг або інформації, отриманої під час або в результаті виконання службових обов'язків, для здійснення діяльності, не пов'язаної з виконанням офіційних функцій;

5) зловживання своїм попереднім службовим становищем після звільнення із займаної посади [2].

У Модельному кодексі фактично охоплені реальний та потенційний конфлікти інтересів, зокрема неповідомлення про наявність приватного інтересу, що може спричинити прийняття неправомірних та упереджених рішень.

Конфлікт інтересів у вітчизняному законодавстві належить до адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією (ст. 172-7 КУпАП «Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів»). Щоб зрозуміти ознаки конфлікту інтересів як правопорушення, пов'язаного з корупцією, слід звернутися до законодавчого тлумачення цих дефініцій.

До ознак конфлікту інтересів як різновиду правопорушення, пов'язаного з корупцією, належить:

– відсутність ознак корупції;

– порушення вимог, заборон та обмежень, передбачених Законом України «Про запобігання корупції»;

– вчинення особами, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та особами, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

– законодавчо встановлена кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та/або цивільно-правова відповідальність.

Таким чином, конфлікт інтересів – це ситуація, за якої службова особа, виконуючи свої обов'язки, має приватний інтерес (особисту заінтересованість), який хоча і не обов'язково призводить до прийняття неправомірного рішення або вчинення неправомірного діяння, але здатний до цього призвести.

У міжнародній практиці для вивчення та аналізу масштабів поширення корупційних явищ досліджують питання конфлікту інтересів через призму таких явищ, як непотизм, фаворитизм та кронізм [3].

Як стверджує Х. Й. Лаут, корупція у проявах кумівства, фаворитизму, патронажу, клієнтелізму, мафії, автократичних клік перешкоджає демократичному розвитку. Саме ці явища відображають види конфлікту інтересів. Як стверджує М. Квон, вони є одними з найпоширеніших джерел конфліктів. У політичній та управлінській сферах вони стають причиною прийняття неефективних рішень, втрати мотивації та зниження продуктивності праці працівників [4, с. 281].

Фаворитизм (від лат. *favor* «милість») – це «несправедливе, упереджене заступництво улюбленим на службі, на шкоду справі». У словнику Брокгауза і Ефрона визначено фаворитизм як «пристрасне заступництво улюбленим (фаворитам) і призначення улюбленим на високі посади, незважаючи на те, що вони не володіють ні здібностями, ні знаннями, необхідними для їх служби» [5].

Ознаками фаворитизму є:

– надання привілеїв, пільг, заступництва та робочих місць особам, які мають певні переваги перед іншими за рахунок хорошого ставлення, родинних зв'язків (необов'язково), дружніх стосунків;

– загальна схильність надавати перевагу одній людині або групі над іншими;

– відсутність відповідних кваліфікаційних якостей, що потрібні для виконання тієї чи іншої роботи або зайняття посади;

– поширення як у державному, так і в приватному секторах;

– пропозиція робочих місць, укладання контрактів та пропонування ресурсів для членів власної соціальної групи;

– передбачає механізм *quid pro quo*, що набуває непрямої форми.

У свою чергу, в Оксфордському словнику термін «*favouritism*» визначено як «практику надання несправедливих преференцій одній особі або групі осіб за рахунок інших» [6].

Іншою формою фаворитизму є непотизм (кумівство) (від лат. *nepotis* – онук, племін-

ник) – сприяння, що надається родичам або друзям, незалежно від професійних досягнень. У словнику іноземних слів непотизм визначено як «службове заступництво родичам і своїм людям; кумівство». З наведених визначень випливає, що фаворитизм і непотизм трапляється тоді, коли покровитель, наділений владою, просуває фаворита кар'єрними сходами незалежно від його досвіду, заслуг і успіхів [5].

У питанні дослідження непотизму прийнято виділяти політичний та сімейний типи. Політичний непотизм передбачає використання службових та представницьких повноважень з метою просування по службі друзів, знайомих чи партнерів на ключові посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, що породжує виникнення та розвиток політичної корупції. Сімейний непотизм, як правило, стосується лобювання інтересів членів сімей та близьких родичів, що досить поширене у приватному секторі.

Щодо кронізму, то це поняття тлумачать як фаворитизм по відношенню до давніх друзів, особливо у разі призначення їх на адміністративні посади незалежно від їхньої профпридатності.

Поняття «кронізм» тлумачать як «призначення друзів чи однодумців на посади в органах влади без належного врахування їхньої кваліфікації» [3]. Однак на практиці кронізм полягає в тому, що на певні посади призначаються переважно не родичі, а знайомі, друзі чи інші наближені до конкретної людини особи. Кронізм визначають як надання переваги давнім друзям політиків під час заповнення вакантних посад незалежно від рівня їхніх заслуг. У Великій Британії явище кронізму характеризують усталеними словосполученнями на зразок «старі шкільні краватки» або «клуб давніх друзів» [4].

Непотизм та кронізм у цьому сенсі майже схожі за ознаками, проте їх відрізняє одна риса: непотизм передбачає надання переваг одним над іншими за рахунок кровних та родинних зв'язків, тоді як кронізм передбачає надання привілеїв друзям, знайомим, товаришам та партнерам.

Ці привілейовані становища мають негативний вплив на атмосферу в робочому колективі, оскільки знижують рівень професійної підготовки, компетентність приватної компанії, результативність та ефективність прийнятих рішень, розпорюють професійне ядро колективу.

Кронізм має дві форми поширення – інструментальну та реляційну. Інструментальний кронізм спрямований на виконання завдань утилітарного характеру та задоволення власного інтересу.

Реляційна форма кронізму заснована на партнерських, дружніх стосунках, лояльному та відданому ставленні підлеглого до керівника, що в подальшому переростає у надання неправомірних вигод, переваг та пільг, а також виявляється у прийнятті необґрунтованих рішень.

Таким чином, можна говорити про взаємозалежний статус фаворитизму, непотизму (кумівства), кронізму як відношення цілого і

частини. Усі ці привілейовані стани безпосередньо пов'язані з корупцією, проте їх не можна ототожнювати.

Конфлікт інтересів є різновидом адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією; не маючи ознак корупції, цей вид правопорушень має побічний зв'язок із корупцією. У цьому разі посадова особа використовує своє становище з метою лобіювання інтересів близьких родичів, членів сім'ї, друзів та знайомих, що породжує поширення корупційних ризиків у державному секторі (див рис. 1).

Фаворитизм, кронізм та непотизм (кумівство) нерозривно пов'язані з корупцією, проте ці зв'язки є побічними. Усі ці привілейовані режими засновуються насамперед на тісних дружніх, родинних, партнерських стосунках, тоді як корупційні взаємозв'язки мають чіткі регламентовані часові проміжки часу та вимоги виконання.

Рис. 1

Як зазначається у ст. 13 Модельного кодексу поведінки для державних службовців, доданого до Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи від 11 травня 2000 р. № R (2000) 10, про кодекси поведінки для державних службовців, «зіткнення інтересів виникає в такій ситуації, коли державний службовець має особисту зацікавленість, яка впливає або може вплинути на об'єктивне і неупереджене виконання ним своїх службових обов'язків», «особиста зацікавленість державного службовця включає будь-яку вигоду для нього (неї) особисто або для його сім'ї, родичів, друзів і близьких, а також для осіб і організацій, з якими він (вона) мають або мали ділові або пов'язані з політикою відносини. У це поняття входить також будь-яке фінансове чи цивільне зобов'язання, яке несе державний службовець» [7].

На основі вищесказаного варто провести паралелі для порівняння:

– непотизм та кронізм є видами конфлікту інтересів, що має на меті призначення осіб, які мають пряме чи побічне відношення до особи керівника;

– особи, які призначаються, не мають відповідного рівня компетентностей для обіймання тієї чи іншої посади;

– непотизм передбачає призначення та подальший кар'єрний ріст осіб, які перебувають у родинних зв'язках із керівником;

– кронізм має на меті забезпечити реалізацію несправедливих рішень по відношенню до

близьких осіб, які внаслідок дружніх стосунків отримують посади уповноважених осіб органів державної влади або місцевого самоврядування;

– спільним для осіб, які отримують відповідні посади за рахунок фаворитизму, та кронізму, та непотизму, є відсутність конкурсного відбору на засадах прозорості та неупередженості.

Сьогодні конфлікт інтересів знаходить свій вияв через такі форми, як непотизм, кронізм, фаворитизм, та створює значне коло варіацій, що допомагає зрозуміти, наскільки корумпованим є середовище, де вже давно знівельовані поняття професіоналізму, компетентності та відповідальності.

Поширення цих явищ зумовлює виникнення таких негативних тенденцій, як:

– втрата професійної компетенції, здібностей кадрового резерву;

– соціальне відчуження, відчуття безглуздості в організації;

– звільнення професійних співробітників з одночасним заміщенням особами близького оточення;

– поширення політики непрофесіоналізму, спадкової аристократії замість принципів меритократії;

– відсутність або обмеження конкуренції серед працівників, що нівелює принципи компетенції та відкритої кадрової політики;

– зниження ефективності роботи підприємства, установи та організації, що позначається на економічних показниках;

– руйнування внутрішньої кон'юнктури командної роботи;

– прийняття в умовах процвітання «кумівства» негативних, неправильних управлінських рішень, що створює нестабільну організаційну структуру;

– формування династичних зв'язків у як у державному, так і приватному секторах, що призводить до необ'єктивності прийнятих рішень і, як наслідок, збереження та розвитку кланово-олігархічних зв'язків.

Тому важливим етапом є створення ефективного механізму запобігання виникненню конфлікту інтересів у контексті формування нової Антикорупційної стратегії та розробки відповідних методичних рекомендацій щодо питань розмежування понять «непотизм», «кронізм» та «фаворитизм».

На нашу думку, попередження виникнення заборонених ситуацій в умовах виконання функцій органів державної влади та органів місцевого самоврядування повинні здійснюватися шляхом прийняття Кодексу честі або правил етичної поведінки державних службовців, що мають об'єднувати ключові заходи дотримання певних заборон та обмежень, що застосовуються до визначеного кола суб'єктів, які обіймають відповідальні посади та займають особливо відповідальне становище.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держа-

ви або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kr-admin.gov.ua/Corruption/Ua/metod_rekomendaciyi.pdf

2. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23.07.1996. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_788

3. Boadi, G. E. (2000), „Conflict of Interest, Nepotism and Cronyism”, Source Book 2000. – Vol. 5. – P. 195-204.

4. Alper Buyukarslan B. The overall outlook of favoritism in organization: A literature review / B. Alper Buyukarslan, N. Derya Ergun Ozler // International

Journal of Business and Management Studies. – 2011. – Vol. 3. – № 1. – P. 275–284.

5. Чудинов А. Н. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://enc-dic.com/fwords/Favoritizm-37868.html>

6. Oxford English Dictionary: The definitive record of the English language [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oed.com>

7. Рекомендація № R (2000) 10 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців (прийнята Комітетом міністрів на 106 сесії 11 трав. 2000 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimecor.rada.gov.ua/>

В статье обозначены такие привилегированные режимы, как фаворитизм, nepotism, кронизм в их причинно-следственной связи с конфликтом интересов. Раскрыты признаки конфликта интересов в его соотношении с коррупцией и правонарушениями, связанными с коррупцией.

Ключевые слова: фаворитизм, кронизм, nepotism, правонарушения, связанные с коррупцией, коррупция.

The article outlines the privileged modes of favoritism, nepotism, and kronyism in their cause-and-effect relationship with conflict of interest. The signs of conflict of interest and its correlation with corruption and revealed corrupt offenses.

Key words: favoritism, kroonism, nepotism, corruption-related offenses, corruption.

